

ĐÁNH GIÁ TÍNH ĐA HÌNH DI TRUYỀN CÂY CHÈ SHAN CỔ THỤ VÙNG MIỀN NÚI PHÍA BẮC VIỆT NAM

Nguyễn Thị Hồng Lam¹, Nguyễn Văn Toàn¹

TÓM TẮT

Chè Shan (*Camellia sinensis* var. *Shan*) là một biến chủng chè đang được phổ biến ở miền núi phía Bắc Việt Nam, trong đó chè Shan được trồng bằng hạt dưới tán cây rừng có tuổi hàng trăm năm (còn gọi là chè cổ thụ) là nguồn gen cây trồng bản địa quý ở nước ta. Để bảo tồn, khai thác và phát triển có hiệu quả chè Shan cổ thụ phục vụ sản xuất chè, trước hết cho công tác chọn tạo giống chè mới thì ngoài đánh giá các đặc điểm hình thái của các giống cần sử dụng thêm kỹ thuật phân tích đa hình ADN để đánh giá sự đa dạng về di truyền các dòng chè Shan cổ thụ. Với 20 mẫu ngẫu nhiên đã sử dụng trong phân tích RADP-PCR cho 39 mẫu chè Shan cổ thụ Việt Nam đã thu được 16 mối cho ứng đa hình rõ rệt nhất; kết quả phân tích cho thấy hệ số tương đồng di truyền của các mẫu giống là khá cao, dao động từ 0,61- 0,94 và chia ra thành 9 nhóm chính. Kết quả còn chỉ ra rằng các mẫu giống có xuất xứ địa lý càng xa nhau thì ở nhóm khác nhau và ngược lại.

Từ khóa: Đa dạng di truyền, đặc điểm hình thái, chè Shan cổ thụ (*Camellia sinensis* var. *Shan*), miền núi phía Bắc Việt Nam

LỜI DẪN ĐỀ

Chè Shan (*Camellia sinensis* var. *Shan*) là một biến chủng chè đang phổ biến tại vùng miền núi phía Bắc Việt Nam. Ở vùng cao phía Bắc nước ta, cây chè Shan cổ thụ được trồng bằng hạt rất đa dạng hình thái, có khả năng sinh trưởng, phát triển tốt, chất lượng cao, đem lại nguồn thu nhập quan trọng, góp phần xóa đói giảm nghèo và dẫn tiến tới làm giàu cho đồng bào các dân tộc.

Trong điều kiện tự nhiên, cây chè có đặc điểm thụ phấn chéo (chiếm tới 95%), do đó cây con có đặc điểm phân ly mạnh và cho kiểu hình đa dạng và khác cây mẹ. Điều này có ý nghĩa rất lớn, tạo ra quần thể đời sau có tính đa dạng di truyền cao, nguồn vật liệu khởi đầu phong phú phục vụ cho công tác chọn tạo giống chè mới.

Trong công tác chọn tạo giống hiện nay, phương pháp chỉ thị phân tử đang được sử dụng rộng rãi nhằm nhanh chóng phân lập ra các nhóm vật liệu giống có đặc tính di truyền khác nhau, phục vụ cho lai hữu tính và chọn lọc cá thể, rút ngắn được thời gian chọn tạo giống mới, đặc biệt đối với cây chè vốn là cây lâu năm thì ý nghĩa này càng lớn.

Để bảo tồn và khai thác nguồn gen cây chè Shan bản địa có hiệu quả, ngoài đánh giá các đặc điểm hình thái của các giống chè, đề tài còn tiến hành nghiên cứu “*Tính đa hình di truyền cây chè Shan cổ thụ vùng miền núi phía Bắc Việt Nam*”

Các mẫu giống chè Shan cổ thụ ở vùng cao miền núi phía Bắc được thu thập để đánh giá đặc điểm hình thái và tính đa hình có danh sách ở bảng 1.

Bảng 1. Danh sách các mẫu chè và vùng thu thập mẫu sử dụng trong nghiên cứu

STT	Tên mẫu	Địa điểm thu thập	STT	Tên mẫu	Địa điểm thu thập	STT	Tên mẫu	Địa điểm thu thập
1	PK4	Pang Káng	14	HG4	Hà Giang	27	LS1	Lạng Sơn
2	PK6	Pang Káng	15	TU32	Thần Uyên	28	LS32	Lạng Sơn
3	PK7	Pang Káng	16	TU17	Thần Uyên	29	TĐ4	Tam Đường
4	PK8	Pang Káng	17	TU16	Thần Uyên	30	TĐ5	Tam Đường
5	PK9	Pang Káng	18	BM1	Bản Mới	31	MC2	Mộc Châu
6	PK10	Pang Káng	19	BM2	Bản Mới	32	PK22	Pang Káng
7	PK12	Pang Káng	20	BM3	Bản Mới	33	TC4	Tủa Chùa
8	PK15	Pang Káng	21	BM4	Bản Mới	34	GB1	Giảng B
9	PK20	Pang Káng	22	BM8	Bản Mới	35	GB4	Giảng B
10	PK21	Pang Káng	23	BM14	Bản Mới	36	GB6	Giảng B
11	YB1	Yên Bái	24	BM16	Bản Mới	37	GB10	Giảng B
12	YB5	Yên Bái	25	GA11	Giảng A	38	GB11	Giảng B
13	HG3	Hà Giang	26	GB13	Giảng A	39	GB12	Giảng B

¹ Viện Khoa học KTNLN miền núi phía Bắc

+ Vùng chè Shan Suối Giàng: 28 mẫu (PK4, PK6, K7, PK8, PK9, PK10, PK12, PK15, PK20, PK21, B1, YB5, BM1, MB2, BM3, BM4, BM8, BM14, M16, GA11, GB13, PK22, GB1, GB4, GB6, GB10, B11, GB12).

+ Vùng chè Shan Hà Giang: 2 mẫu (HG3, HG4).

+ Vùng chè Shan Lai Châu: 5 mẫu (TU32, TU4, U16, TD4, TD5).

+ Vùng chè Shan Lạng Sơn: 2 mẫu (LS1, LS32).

+ Vùng chè Shan Điện Biên: 1 mẫu (TC4).

+ Vùng chè Shan Sơn La: 1 mẫu (MC2).

II. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

Đánh giá đặc điểm hình thái các mẫu giống chè Shan vùng miền núi phía Bắc theo phương pháp hào nghiệm DUS (2006) cho cây chè của Cục trồng trọt, Bộ Nông nghiệp & PTNT.

Đánh giá tính đa hình các mẫu giống chè Shan bằng kỹ thuật phân tích PCR-RAPD, trong đó:

Phương pháp tách chiết ADN dựa theo phương pháp tách chiết ADN tế bào thực vật bằng CTAB của Jipp và cộng sự (1999) có cải tiến:

Phương pháp PCR-RAPD sử dụng các mồi thuộc nhóm mồi OPA, OPC, BIO;

Các phản ứng PCR được tiến hành ở thể tích 15 μ l, bao gồm lượng mẫu ADN là 5 ng, enzym tag polymeraza 1 U, 100 μ M dNTP, 2,5 mM MgCl₂, 10 mM Tris HCl, 50 mM KCl (dung dịch PCR đệm). Các phản ứng được thực hiện bằng máy PCR-Thermal Cycle Eppendorf. Kết quả PCR được kiểm tra trên gel agarosa 1,2%.

+ Phân tích số liệu

Các số liệu được xử lý theo phương pháp thống kê sinh học trên phần mềm Microsoft Office Excel 2003. Các số liệu này được xử lý theo chương trình Numerical Taxonomy and Multivariate Analysis system computer program version 2.01 (NTSYS-x2.01) (F.J Rohlf., 2000) để xác định hệ số tương đồng di truyền và xây dựng cây phân loại.

III. KẾT QUẢ VÀ THẢO LUẬN

1. Đặc điểm hình thái của cây chè Shan cổ thụ

Trong quá trình điều tra, đánh giá chọn lọc cây lâu dòng hay vật liệu khởi đầu thì các chỉ tiêu đánh

giá hình thái của cây chè có ý nghĩa quan trọng, nó phản ánh đặc điểm về kiểu hình của giống, khả năng sinh trưởng, năng suất, chất lượng giống. Kết quả theo dõi một số đặc điểm hình thái của các mẫu giống chè Shan cổ thụ tại các vùng chè miền núi phía Bắc được trình bày ở bảng 2.

Dẫn liệu ở bảng 2 cho thấy: các mẫu giống có diện tích lá lớn, bề mặt lá gồ ghề, màu sắc lá xanh vàng hoặc xanh đậm, mẫu giống có diện tích lá lớn đó là GB13, TC4, PK4, PK7 đạt từ 88,20- 103,50 cm² và mẫu giống có diện tích lá nhỏ là TU32 chỉ đạt 32,28 cm². Đặc điểm búp của các mẫu giống có mức độ lông tuyệt từ trung bình đến rất nhiều, màu sắc búp chè có màu xanh vàng, xanh hoặc xanh non, nhưng mẫu giống có rất nhiều tuyết, đó là: PK8, PK15, HG4, YB5, GB12. Đặc điểm hoa chè có ý nghĩa rất quan trọng trong phân loại chè, quá trình tiến hóa từ đài hoa có lông đến đài hoa không có lông; những cây chè đài hoa có lông, đó là: HG3, HG4, TD4, TD5, TC4. Độ sâu vôi nhụy phản ánh mức độ khởi thủy của cây chè từ rễ rất sâu đến nông, vùng chè Shan Suối Giàng - Yên Bái xuất hiện một số cây chè cổ thụ có độ xẻ vôi nhụy sâu, đó là: BM3, BM16, GB1, GB6, PK4 xẻ sâu từ 0,88- 1,74 cm. Đây có thể là nguồn gen chè Shan quý cần tiếp tục được bảo tồn và phát triển ở nước ta.

2. Kết quả phân tích mối quan hệ di truyền giữa các giống chè

Trong công tác chọn tạo giống, nguồn vật liệu khởi đầu có ý nghĩa vô cùng quan trọng, ngoài việc đánh giá các đặc điểm hình thái của các dòng chè cần kết hợp sử dụng kỹ thuật sinh học phân tử để đánh giá sự đa dạng về di truyền các dòng chè Shan cổ thụ để có cơ sở khoa học chính xác hơn. Với 20 mồi RAPD thuộc các nhóm mồi OPC, OPN, OPO được sử dụng để phân tích thu được 16 mồi cho đa dạng di truyền, 3 mồi hoặc không đa dạng hoặc không thu được các băng. Tổng số các phân đoạn ADN nhân bản ngẫu nhiên trong các mồi được trình bày ở bảng 3.

Tổng số băng ADN thu được sau khi chạy PCR RAPD với 16 mồi đa hình là 2629 băng với kích thước băng lớn nhất khoảng 3.000 bp và băng nhỏ nhất là 250 bp. Kết quả điện di sản phẩm PCR với mồi OPN6.

Bảng 2. Một số đặc điểm hình thái chủ yếu của các cây chè Shan có thụ vùng miền núi phía Bắc

Chi tiêu	Đặc điểm lá			Đặc điểm búp		Đặc điểm hoa		
	Diện tích lá (cm ²)	Phiến lá	Màu sắc lá	Mức độ lông tuyết	Màu sắc búp	Lông đài hoa	Số sâu vòi nhụy (cm)	Màu sắc cánh hoa
PK4	98,00	Go ghe	Xanh bóng	Nhiều	Xanh non	Không có	0,88	Trắng xanh
PK6	79,62	Go ghe	Xanh vàng	Nhiều	Xanh vàng	Không có	0,48	Trắng xanh
PK7	88,20	Hơi gó ghè	Xanh vàng	Nhiều	Xanh vàng	Không có	0,76	Trắng xanh
PK8	75,60	Go ghe	Xanh vàng	Rất nhiều	Xanh vàng	Không có	0,66	Trắng ngà
PK9	81,90	Go ghe	Xanh vàng bóng	Nhiều	Xanh sáng	Không có	0,58	Trắng
PK10	78,54	Nhan	Xanh bóng	Nhiều	Xanh non	Không có	0,45	Trắng xanh
PK12	71,61	Go ghe	Xanh vàng	Nhiều	Xanh sáng	Không có	0,28	Trắng ngà
PK15	90,65	Hơi gó ghè	Xanh vàng	Rất nhiều	Xanh vàng	Không có	0,19	Trắng
PK20	59,88	Go ghe	Xanh vàng	Nhiều	Xanh	Không có	0,28	Trắng đục
PK21	60,90	Hơi gó ghè	Xanh vàng bóng	Nhiều	Xanh	Không có	0,28	Trắng xanh
YB1	56,07	Hơi gó ghè	Xanh bóng	Nhiều	Xanh vàng	Không có	0,37	Trắng xanh
YB5	60,31	Rất gó ghè	Xanh sáng	Rất nhiều	Xanh	Không có	0,52	Trắng xanh
HG3	49,70	Go ghe	Xanh vàng	Nhiều	Xanh vàng	Có lông	0,50	Trắng ngà
HG4	61,42	Go ghe	Xanh vàng	Rất nhiều	Xanh phớt tím	Có lông	0,56	Trắng
TU32	32,28	Go ghe	Xanh vàng bóng	Có ít Tuyết	Xanh non	Không có	0,35	Trắng xanh
TU4	55,75	Lõi lôm	Xanh bóng	Nhiều	Xanh	Không có	0,47	Trắng ngà
TU16	70,03	Rất gó ghè	Xanh vàng	Nhiều	Xanh non	Không có	0,45	Trắng
BM11	86,97	Hơi gó ghè	Xanh vàng	Nhiều	Xanh non	Không có	0,73	Trắng đục
BM12	78,40	Lõi lôm	Xanh vàng	Nhiều	Xanh vàng	Không có	0,40	Trắng xanh
BM13	55,51	Hơi gó ghè	Xanh vàng bóng	Nhiều	Xanh vàng	Không có	1,74	Trắng xanh
BM14	62,83	Go ghe	Xanh bóng	Nhiều	Xanh vàng	Không có	0,52	Trắng xanh
BM8	65,50	Go ghe	Xanh vàng	Nhiều	Xanh vàng	Không có	0,38	Trắng ngà
BM14	44,10	Go ghe	Xanh vàng	Nhiều	Xanh vàng	Không có	0,38	Trắng
BM16	69,30	Hơi gó ghè	Xanh vàng	Nhiều	Xanh vàng	Không có	1,47	Trắng xanh
GA11	74,86	Hơi gó ghè	Xanh bóng	Nhiều	Xanh vàng	Không có	0,20	Trắng ngà
GB13	103,50	Go ghe	Xanh bóng	Nhiều	Xanh non	Không có	0,53	Trắng
LS1	48,72	Gó ghè	Xanh vàng	Nhiều	Xanh vàng	Không có	0,30	Trắng đục
LS32	67,20	Hơi gó ghè	Xanh vàng	Có tuyết	Xanh vàng	Không có	0,45	Trắng xanh
TD4	54,88	Go ghe	Xanh vàng	Có tuyết	Xanh	Có lông	0,40	Trắng xanh
TD5	60,81	Go ghe	Xanh vàng bóng	Có tuyết	Xanh vàng	Có lông	0,35	Trắng xanh
MC2	71,88	Go ghe	Xanh bóng	Nhiều	Xanh	Không có	0,42	Trắng ngà
PK22	41,16	Hơi gó ghè	Xanh vàng	Nhiều	Xanh vàng	Không có	0,78	Trắng
TC4	98,00	Hơi gó ghè	Xanh vàng	Nhiều	Xanh	Có lông	0,50	Trắng xanh
GB1	79,62	Hơi gó ghè	Xanh vàng	Nhiều	Xanh vàng	Không có	1,12	Trắng ngà
GB4	88,20	Go ghe	Xanh vàng bóng	Nhiều	Xanh non	Không có	0,33	Trắng xanh
GB6	75,60	Go ghe	Xanh đậm	Nhiều	Xanh vàng	Không có	0,93	Trắng xanh
GB10	81,90	Hơi gó ghè	Xanh vàng	Nhiều	Xanh vàng	Không có	0,52	Trắng xanh
GB11	78,54	Gó ghè	Xanh	Rất nhiều	Xanh vàng	Không có	0,44	Trắng ngà
GB12	71,61	Gó ghè	Xanh đậm	Nhiều	Xanh sáng	Không có	0,35	Trắng

Hình 1. Kết quả PCR- RADP mới OPN6

Hình 2. Kết quả PCR- RADP mới OPN18

Bảng 3. Tổng số các băng DNA được nhân bản ngẫu nhiên ở các mẫu

TT lồng	Mẫu	OPN 7	OPN 11	OPN 12	OPN 16	OPN 18	OPN 19	OPN 20	OPN 6	OPO 7	OPO 8	OPO 12	OPO 5	OPO 9	OPO 11	OPO 13	Tổng	
1	PK4	4	2	4	4	5	5	1	2	3	2	1	3	2	1	3	2	44
2	PK6	3	2	3	4	5	6	1	2	3	2	1	3	2	1	3	2	43
3	PK7	5	2	4	4	4	4	2	1	3	2	2	4	0	1	4	2	44
4	PK8	4	2	4	4	3	5	2	1	4	2	1	3	2	1	2	1	41
5	PK9	4	2	4	5	5	5	2	1	4	3	1	3	3	1	3	2	48
6	PK10	4	2	4	5	5	5	1	1	6	2	1	3	3	1	3	2	48
7	PK12	5	2	4	4	6	4	2	1	3	4	3	3	3	2	4	2	52
8	PK15	6	2	4	4	5	5	2	1	4	2	1	3	1	1	3	2	46
9	PK20	5	1	3	4	4	5	1	1	3	2	1	3	3	1	2	2	41
10	PK21	4	2	4	4	5	5	1	2	4	4	1	3	3	1	2	1	46
11	YB1	3	2	3	4	4	7	1	1	4	2	1	3	3	1	2	2	43
12	YB5	3	2	5	4	5	4	1	1	4	3	1	3	3	2	3	2	46
13	HG3	3	2	4	5	5	5	1	4	6	3	3	3	3	2	1	2	52
14	HG4	3	2	5	4	5	5	1	4	3	4	2	3	4	2	3	2	52
15	TU32	4	2	4	5	5	5	2	1	2	3	3	3	4	1	3	3	50
16	TU4	3	2	4	4	5	5	1	2	4	3	2	3	3	1	2	2	46
17	TU16	5	2	5	5	6	6	3	3	6	5	4	3	3	2	3	2	63
18	BM1	5	2	3	5	6	5	2	4	6	5	2	3	3	2	3	2	58
19	BM2	4	2	3	5	6	5	1	1	5	3	2	3	4	2	3	2	51
20	BM3	3	2	4	5	5	5	0	1	4	3	1	3	3	2	1	2	44
21	BM4	3	2	5	5	2	5	2	2	5	3	3	3	5	2	2	2	51
22	BM8	3	2	3	4	5	5	2	2	4	4	3	3	4	2	3	1	50
23	BM14	3	1	3	4	6	4	1	2	4	3	1	3	3	2	3	1	44
24	BM16	4	2	4	4	6	5	2	3	4	3	2	3	4	2	3	2	53
25	GA11	4	2	3	5	6	5	1	2	5	3	2	3	3	2	3	1	50
26	GB13	3	2	4	4	6	4	2	1	5	3	3	3	5	2	3	2	52
27	LS1	3	2	3	4	6	4	1	2	5	4	2	3	2	2	3	2	48
28	LS32	3	2	3	4	6	5	1	2	4	4	2	3	4	2	1	1	47
29	TD4	4	2	3	4	6	5	1	1	4	5	2	3	4	2	3	2	51
30	TD5	4	2	3	4	4	4	3	2	4	5	3	3	4	2	3	1	51
31	MC2	4	2	3	4	5	4	1	2	4	3	2	4	4	2	2	2	48
31	PK22	4	2	3	2	5	4	1	2	5	3	1	3	3	2	2	2	44
33	TC4	3	2	3	4	5	5	1	1	6	4	1	3	4	1	2	2	47
34	GB1	3	2	3	4	6	3	1	1	4	4	1	3	3	1	2	2	43
35	GB4	3	2	5	4	4	3	2	1	4	4	1	3	3	1	2	2	44
36	GB6	3	2	3	4	2	4	1	2	4	4	1	3	4	1	2	2	42
37	GB10	3	2	3	4	6	3	1	1	5	2	1	3	3	1	2	1	41
38	GB11	3	2	3	2	6	4	2	1	4	3	1	3	2	1	1	1	39
39	GB12	3	2	3	4	6	5	2	1	4	4	1	3	3	1	2	2	46
	Tổng	143	76	141	162	197	182	56	846	165	127	67	119	122	59	97	70	2629

Từ số liệu thu được và phân tích bằng chương trình NTSYS 2.10 hệ số tương đồng di truyền của các mẫu giống chè Shan được trình bày ở bảng 4 cho thấy: sự tương đồng di truyền các mẫu giống chè Shan là khá cao, mức độ tương đồng di truyền dao động trong khoảng 0,61- 0,94, trong đó 02 mẫu có hệ số tương đồng cao nhất là mẫu giống PK4 và PK6 được thu thập ở cùng bản, chúng gần gũi nhau nhất về vị trí địa lý, cặp mẫu có hệ số tương đồng thấp nhất là PK6 và BM4 và cặp mẫu TU17 và BM1, trong

đó cặp mẫu TU17 và BM1 có xuất xứ địa lý rất xa nhau.

Sơ đồ cây phân loại di truyền ở hình 1 cho thấy 39 mẫu giống chè Shan có thụ ở các vùng khác nhau có mức độ tương đồng 0,77 có thể được chia thành 9 nhóm chính.

Nhóm thứ nhất bao gồm các mẫu 1, 2, 11, 5, 6, 12, 20, 10 có tên là: PK4, PK6, PK12, PK9, PK10, YB5, BM3, PK21; đó là các mẫu giống chè Shan có thụ được thu thập ở hai bản Pang Káng và Bản Mới thuộc

xã Suối Giàng - Yên Bái. Nhóm này có mức độ tương đồng 0,80, nhóm này được chia thành ba nhóm phụ: nhóm phụ thứ nhất gồm 3 mẫu số 1, 2 và 11; nhóm phụ thứ hai gồm có 4 mẫu là 5, 6, 12, 20 và nhóm phụ còn lại chỉ có duy nhất một mẫu giống số 10.

Nhóm thứ hai: bao gồm các mẫu số 16 (TU4), 33 (TC4), 34 (GB1), 39 (GB12), 37 (GB10), 35 (GB4), 38 (GB11), trong đó có mẫu giống TU4 ở vùng Lai Châu và mẫu giống TC4 ở vùng Tủa Chùa - Điện Biên; các mẫu giống còn lại được thu thập ở thôn Giàng B - Suối Giàng - Yên Bái. Nhóm này có mức độ tương đồng 0,81 được chia thành ba nhóm phụ: nhóm phụ thứ nhất bao gồm các mẫu giống số 16, 33, 34, 37, 39; nhóm phụ thứ hai có duy nhất một mẫu giống số 35 và nhóm phụ thứ 3 chỉ có một mẫu giống số 38.

Ở mức tương đồng lớn hơn 0,77 nhóm thứ ba bao gồm hai mẫu giống là 13 (HG3) và mẫu giống 14 (HG4) được thu thập tại vùng chè Thượng Sơn - Hà Giang.

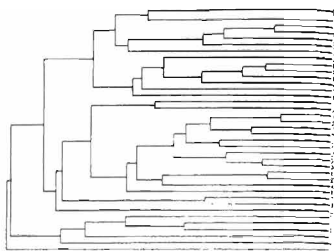
Nhóm thứ tư: là nhóm lớn nhất, bao gồm các mẫu giống chè Shan cổ thụ được thu thập ở vùng chè Suối Giàng 8 mẫu, vùng chè Lang Sơn 2 mẫu, vùng chè Lai Châu 2 mẫu và vùng chè Mộc Châu 1 mẫu và thứ tự sắp xếp như sau: số 19 (MB2), 29 (TĐ4), 25 (GA11), 28 (LS32), 23 (MB14), 27 (LS1), 22 (MB8), 24 (MB16), 26 (GB13), 31 (MC2), 32 (PK22), 36 (GB6), 30 (TĐ5). Nhóm này có mức độ tương đồng là 0,82 và được chia thành nhiều nhóm phụ.

Nhóm phụ thứ nhất bao gồm các mẫu số 19, 29, 25, 28, 23, 27, 22, 24, 26. Trong nhóm phụ này các mẫu giống được chia thành nhiều các phân nhóm phụ khác nhau tùy thuộc vào mức độ tương đồng di truyền. Ở mức độ tương đồng khá lớn là 0,85, nhóm phụ này được chia thành 4 phân nhóm phụ: phân nhóm phụ thứ nhất gồm có bốn mẫu giống là 19, 29, 25 và 28; phân nhóm phụ thứ hai gồm hai mẫu giống là BM14 và LS1; phân nhóm phụ thứ ba gồm ba mẫu giống là BM8, MB16, GB13.

Nhóm phụ thứ hai của nhóm thứ tư bao gồm hai mẫu giống MC2 và PK22. Nhóm phụ thứ ba chỉ có một mẫu giống GB6 và phân nhóm phụ thứ 4 có duy nhất một mẫu giống TĐ5.

Nhóm thứ năm: bao gồm hai mẫu giống số 17 và 18, đó là TU16, BM1.

Nhóm thứ sáu: chỉ có duy nhất mẫu giống số 21, ký hiệu là BM4.

Hình 1. Sơ đồ cây về mối quan hệ di truyền của chè Shan cổ thụ vùng miền núi phía Bắc Việt Nam

Nhóm thứ bảy: có bốn mẫu số 3, 4, 8 và 7, đó là PK7, PK8, PK15, PK17; đây là những mẫu giống chè Shan cổ thụ tại thôn Pàng Káng của xã Suối Giàng - Yên Bái. Nhóm này có mức độ tương đồng lớn hơn 0,83 và có thể chia thành hai nhóm phụ: nhóm phụ thứ nhất chỉ có mẫu giống số 3; nhóm phụ thứ hai bao gồm hai mẫu giống số 4 và số 8.

Nhóm thứ tám: chỉ có duy nhất một mẫu giống số 9 (PK20).

Nhóm thứ chín: Duy nhất chỉ có mẫu giống số 15 (TU32).

Từ kết quả trên cho thấy việc ứng dụng công nghệ phân tích RAPD đã đánh giá sâu hơn sự khác biệt về mặt di truyền ở mức độ phân tử giữa các mẫu giống chè, điều mà chúng ta đã rất khó đánh giá nếu chỉ thông qua các chỉ tiêu hình thái của các mẫu giống. Kết quả này giúp cho nhà chọn giống định hướng khi thu thập các mẫu giống chè có vị trí địa lý gần nhau chỉ cần lấy mẫu đại diện cho vùng để phân tích ADN chứ không cần phải nhiều mẫu; cụ thể như đối với nhóm thứ nhất và nhóm thứ 7 các mẫu giống chè Shan cổ thụ có mức độ tương đồng rất cao. Ở các vùng chè khác nhau thì các mẫu giống xuất hiện ở các nhóm khác nhau như: mẫu giống chè Shan cổ thụ tại Tủa Chùa - Điện Biên (TC4) ở nhóm 2; mẫu giống chè ở Hà Giang (HG3, HG4) ở nhóm thứ 3; nhóm thứ tư bao gồm rất nhiều mẫu giống chè Shan cổ thụ của các vùng chè Shan của Việt Nam như Lang Sơn (LS1, LS32), Tam Đường - Lai Châu (TĐ4, TĐ5); có mẫu giống chè TU32 tại Than Uyên - Lai Châu thuộc nhóm thứ 9.

Bảng 4. Hệ số tương đồng di truyền của các mẫu chè Shan

	PK4	PK6	PK7	PK8	PK9	PK10	PK12	PK15	PK20	YB1	YB5	HG3	HG4	TU32	TU4	TU16	BM1	BM2	BM3	BM4	BM8	BM14	BM16	GA11	GB11	GB151	LS32	TD4	TD5	MC2	PK22	TC4	GB1	GB4	GB6	GB10	GB11	GB12		
PK4	1.00																																							
PK6	0.94	1.00																																						
PK7	0.75	0.71	1.00																																					
PK8	0.73	0.71	0.80	1.00																																				
PK9	0.79	0.78	0.76	0.80	1.00																																			
PK10	0.82	0.81	0.70	0.77	0.89	1.00																																		
PK12	0.80	0.75	0.77	0.72	0.78	0.75	1.00																																	
PK15	0.79	0.74	0.79	0.83	0.77	0.74	0.80	1.00																																
PK20	0.80	0.81	0.70	0.74	0.74	0.74	0.75	0.80	1.00																															
PK21	0.76	0.74	0.65	0.71	0.80	0.83	0.77	0.70	0.74	1.00																														
YB1	0.80	0.81	0.65	0.71	0.75	0.84	0.70	0.68	0.75	0.80	1.00																													
YB5	0.82	0.80	0.70	0.77	0.86	0.86	0.83	0.76	0.74	0.79	0.77	1.00																												
HG3	0.71	0.73	0.59	0.62	0.75	0.75	0.68	0.64	0.67	0.72	0.67	0.77	1.00																											
HG4	0.74	0.73	0.66	0.67	0.72	0.70	0.76	0.72	0.72	0.75	0.65	0.77	0.81	1.00																										
TU32	0.71	0.69	0.68	0.66	0.72	0.69	0.75	0.74	0.66	0.66	0.64	0.71	0.73	0.75	1.00																									
TU4	0.76	0.74	0.67	0.74	0.71	0.77	0.77	0.76	0.74	0.76	0.77	0.76	0.75	0.77	0.74	1.00																								
TU16	0.68	0.64	0.63	0.63	0.71	0.68	0.74	0.73	0.63	0.70	0.62	0.70	0.74	0.79	0.74	0.66	1.00																							
BM1	0.68	0.66	0.63	0.61	0.71	0.69	0.74	0.71	0.66	0.68	0.61	0.71	0.74	0.74	0.69	0.61	0.85	1.00																						

Kết quả nghiên cứu đa dạng di truyền của tác giả Nguyễn Hữu La và CS (năm 2004) cho thấy sự tương đồng di truyền khá cao của các giống chè trong cùng một biến chủng. Các nghiên cứu về sự đa dạng của các giống chè của Trung Quốc, Ấn Độ, Pakistan, Việt Nam bằng các chỉ thị phân tử như RAPD, ISSR, AFLP cũng đã chỉ ra rằng có sự khác biệt lớn giữa các giống chè được trồng ở các vùng khác nhau (Sahib & cs, 2007; S. C. Roy., B. N. Chakraborty, 2009; Rajan K. M., 2009; Latip S. N. H. & cs., 2010; Nguyễn Văn Toàn và cs, 2011).

IV. KẾT LUẬN VÀ ĐỀ NGHỊ

1. Kết luận

20 mỗi RAPD thuộc các nhóm mỗi OPC, OPN, OPO đã được sử dụng để phân tích và thu được 16 nổi cho đa dạng di truyền, 3 mỗi hoặc không đa dạng hoặc không thu được các băng. Tổng số băng ADN thu được với 16 mỗi đa hình là 2629 băng với kích thước băng lớn nhất khoảng 3.000 bp và băng nhỏ nhất là 250 bp.

Đánh giá ban đầu cho thấy sự tương đồng di truyền của 39 mẫu giống chè Shan ở một số vùng chè phía Bắc khá cao, mức độ tương đồng di truyền dao động trong khoảng 0,61- 0,94, trong đó, 2 mẫu có hệ số tương đồng di truyền cao nhất là PK4 và PK6; tập mẫu có hệ số tương đồng di truyền thấp nhất là PK6 và BM4 và cặp mẫu TU17 và BM1.

Hệ số tương đồng di truyền khá cao ở các mẫu giống chè Shan có xuất xứ gần nhau về địa lý, ngược lại hệ số tương đồng di truyền giảm đi ở các mẫu giống chè Shan có xuất xứ xa nhau về địa lý.

2. Đề nghị

Trên cơ sở khác nhau về khoảng cách di truyền, đề nghị ứng dụng trong bảo tồn nguồn gen chè

Shan quý và định hướng cấp bố mẹ trong lai tạo hữu tính.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Hữu La và CS (2004). Bước đầu đánh giá đặc điểm đa hình của một số giống chè shan tại Phú Hộ. Tạp chí Nông nghiệp & Phát triển nông thôn, số 10/2004.
2. Nguyễn Văn Toàn và cs (2011). Đánh giá tình đa hình di truyền của một số giống chè bằng kỹ thuật RAPDs (Random Amplified Polymorphic DNA). Tạp chí Nông nghiệp và Phát triển nông thôn.
3. Latip S. N. H., Muhamad R., Manjeri G. Tan S. G., Genetic variation of selected *Camellia sinensis* (Cultivated Tea) varieties in Malaysia based on Random Amplified Microsatellite (RAMs) Markers. *Pertanika J. Trop. Agric. Sci.* 33 (2): 259- 267 (2010).
4. Wachira F. N., Waugh R., Hackett C. A., Powell W. Detection of genetic diversity in tea (*Camellia sinensis*) using RAPD markers. 1995 *Genome*. 38(2):201-10.
5. Gul S., Ahmad H., Khan I. A., Alam M., Assessment of genetic diversity in tea genotypes through RAPD primers. *Pak. J. Biol. Sci.* 2007 Aug. 1;10(15):2609-11.
6. L. Chen, Yamaguchi 2005, RAPD markers for discriminating tea germplasms at the inter-specific level in China. *Plant Breeding*, Volume 124. Issue 4, pages 404-409.
7. C. S. Roy, B. N. Chakraborty. Genetic diversity and relationships among tea (*Camellia sinensis*) cultivars as revealed by RAPD and ISSR base fingerprinting. *Indian Journal of Biotechnology* Vol 8 October 2009, pp 370-376.

ANALYSIS OF GENETICS DIVERSITY OF SHAN TEA VARIETIES IN THE NORTHERN MOUNTAINOUS REGION OF VIETNAM

Nguyen Thi Hong Lam, Nguyen Van Toan

Summary

Shan tea is popular in the Northern mountainous region of Vietnam, this tea which known to grow more than 100 years ago, thus it was called the old tea. Shan tea is valuable gene source in Vietnam. In order to preserve, exploit and expand this tea variety: specially for tea breeding, beside evaluation of morphological and agnominal traits, the application of molecular techniques is to play very important role. Therefore, in this study, RAPD markers have been used to analyze genetics diversity of 39 Shan tea samples with 20 primers. The result indicated that 16 primers showing clearly polymorphism between samples. 9 main groups were identified with highly genetic similarity, correlation coefficient is ranging 0.61 - 0.94. The result also indicated that the tea samples collected in the same region which were mainly clustered in the same correlation group.

Key Words: Genetic diversity, Shan variety (*Camellia sinensis* var. Shan), Northern mountainous Vietnam.

Người phản biện: TS. Lê Tuấn Nghĩa

Ngày nhận bài: 12/4/2012

Ngày thông qua phản biện: 13/5/2012

Ngày duyệt đăng: 18/5/2012